

Analyzing the Writing Tasks of Persian Writing Textbooks Used at Primary Schools (4th and 5th Grades)

Abdolhossein Heydari^{*1}

1. Department of English Language Teaching, Farhangian University, P. O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Keywords:

receptive tasks, productive tasks, Persian writing textbooks, 4th grade, 5th grade

1 .Corresponding author
Abdolhossein Heydari
✉ a.heidari@cfu.ac.ir

Background and Objectives: This paper attempted to study the writing tasks of Persian writing textbooks used at primary schools (4th and 5th). **Methods:** At first the writing tasks of Persian writing textbooks were classified according to 2 major different kinds of writing activities (receptive and productive) with 15 subdivisions. Then the frequency and percentage of the tasks in the books were determined to be analyzed. So the research method of this paper is descriptive-analytic. **Findings:** The data analysis showed 69/43 percentage of writing tasks in the writing textbooks has been allocated to receptive tasks, meanwhile these books have been designed to teach a writing skill that is the productive skill. Although designing of receptive tasks is prior to the designing of productive ones in language teaching, the balance in designing of two different writing tasks should be considered by the authors. **Conclusion:** The results of analytical statistics indicate that there is a significant difference between the writing tasks in two textbooks. The frequency of the productive writing tasks in the textbook has increased as the students promote to higher level and their language knowledge becomes strong. The tasks such as reading comprehension and summary writing should be paid attention in the writing textbooks because it is necessary to read before writing. The findings of this study can be useful both to the textbook authors and teachers.

ISSN (Online): 2980-7948

DOI: 10.48310/jcdr.2024.15294.1075

Received: 2023-12-01 Reviewed: 2024-02-18 Accepted: 2024-02-23 pp: 1-13

Citation (APA): Abdolhossein, H. (2024). Analyzing the Writing Tasks of Persian Writing Textbooks Used at Primary Schools (4th and 5th Grades). *Journal of research in curriculum studies*, 4(6), 1-13 .

 <https://doi.org/10.48310/jcdr.2024.15294.1075>

بررسی تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی

مقاله پژوهشی

عبدالحسین حیدری^{۱*}

۱. گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵، تهران، ایران

چکیده

پیشینه و اهداف: در پژوهش حاضر، به مطالعه تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است. **روش‌ها** ابتدا فعالیت‌های نوشتاری در ۱۵ زیرمقوله مختلف دو نوع عمده تمرین‌های دریافتی و تولیدی طبقه‌بندی شد. سپس فراوانی و درصد رخداد تمرین‌ها در کتاب‌های درسی برای بررسی و تحلیل مشخص گردید. بنابراین این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی انجام یافته است. **یافته‌ها:** بررسی داده‌ها نشان داد که ۶۹/۴۳ درصد از تمرین‌های کتاب‌های نگارش فارسی به تمرین‌های از نوع دریافتی اختصاص یافته است؛ در صورتی که این کتاب‌ها برای آموزش مهارت نوشتن طراحی شده‌اند که خود یک مهارت تولیدی است. هرچند طراحی تمرین‌های دریافتی در آموزش زبان، مقدم بر طراحی تمرین‌های تولیدی است؛ اما توازن در طراحی و تدوین هر دو نوع تمرین‌های دریافتی و تولیدی در تهیه محتوا، بایستی مورد عنایت مؤلفان کتاب‌های درسی قرار گیرد. **نتیجه‌گیری:** تحلیل آمار استنباطی داده‌ها نیز نشان داد که رابطه بین تمرین‌های نوشتاری در کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم معنادار است و فراوانی تمرین‌های تولیدی با ارتقاء پایه تحصیلی و دانش زبانی دانش‌آموزان، افزایش یافته است. همچنین با توجه به اهمیت تمرین مهارت خواندن پیش از مهارت نوشتن، لازم است به تمرین‌های از نوع درک‌مطلب و خلاصه یا کوتاه‌نویسی متن، در تألیف کتاب‌های نگارش فارسی توجه ویژه‌ای شود. یافته‌ها و نتایج پژوهش حاضر می‌تواند در هر دو حوزه تألیف و تدریس برای مؤلفان و معلمان مفید واقع شود.

DOI:
10.48310/jcdr.2024.15294.1075

واژه‌های کلیدی:

تمرین‌های دریافتی، تمرین‌های تولیدی، کتاب‌های نگارش فارسی، پایه چهارم، پایه پنجم

۱. نویسنده مسئول: عبدالحسین حیدری

a.heidari@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲-۰۹-۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲-۱۱-۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲-۱۲-۲۴ شماره صفحات: ۱۳-۱

COPYRIGHTS

©2024 *Abdolhossein Heydari*. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

۱. مقدمه

نوشتن یکی از چهار مهارت زبان (گوش دادن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن) می‌باشد که تنها ترسیم نمادها و نشانه‌های نوشتاری را در بر نمی‌گیرند؛ بلکه نویسنده از طریق مهارت زبانی، افکار و اندیشه‌های خود را ابراز می‌کند. همان طوری که زندی (۱۳۹۴: ۱۴۶) اشاره می‌کند، نوشتن یک آفرینش و خلاقیت کامل است که در یک طرف آن خلق افکار و اندیشه‌ها و در طرف دیگر، نظم بخشی به اندیشه‌ها در قالب‌های زبانی مورد نظر قرار دارد.

از آنجایی که نوشتن یک مهارت محسوب می‌شود، بنابراین یادگیری آن مستلزم انجام تمرین‌ها و فعالیت‌های متعددی است که اگر در چارچوب فرایند یاددهی-یادگیری انجام شود، می‌تواند نتایج بهتر و ملموس‌تری داشته باشد. مبرهن است تمرین‌ها و فعالیت‌های نوشتاری مختلفی که در قالب کتاب‌های درسی طراحی و تدوین می‌شوند، به بهبود و ارتقای بهتر مهارت نوشتن دانش‌آموزان کمک می‌کند. ماده یا کتاب درسی یکی از اضلاع مهم مثلث آموزش (معلم، دانش‌آموز و کتاب) است که فرایند یاددهی-یادگیری را بر معلمان و دانش‌آموزان تسهیل می‌کند. کتاب درسی کار معلم را در طراحی واحدهای درسی راحت‌تر می‌کند و او می‌تواند مطالب مشابه را در کلاس‌های مختلف تدریس نماید. کتاب درسی در نظام‌های آموزش و پرورش که کتاب محور و متمرکز هستند، بسیار مفید واقع می‌شود؛ هرچند ممکن است محتوا و مطالب آن براساس تجارب و نیازهای بخشی از دانش‌آموزان یک کشور پهناور طراحی نگردد. ضرورت آموزش مهارت نوشتن به اندازه‌ای است که حیدری (۱۳۹۹) تخصیص ماده درسی تحت عنوان نگارش فارسی در برنامه درسی تمامی پایه‌های تحصیلی مقاطع ابتدایی و متوسطه را بیانگر اهمیت مهارت نوشتن در نظام تعلیم و تربیت کشورمان می‌داند. زبان‌آموز برای آن که بتواند یک نویسنده خوب باشد ابتدا باید یک خواننده خوب باشد. زبان‌آموز با خواندن متن به‌ویژه متن‌های واقعی، در معرض واژه‌ها و ساختار مختلف زبان قرار می‌گیرد و ناخودآگاه آنها را به یاد می‌سپارد. پژوهشگرانی نظیر تورنبری^۱ (۲۰۰۲) و نیش^۲ (۲۰۱۳) این نوع خواندن را فعالیت‌های غیرصریح یادگیری واژه و ساخت‌های زبان می‌دانند. اما افزون بر این‌ها، تمرین‌هایی تحت عنوان فعالیت‌های صریح وجود دارند که مستقیماً عناصر و ساخت‌های مختلف زبان (ساخت‌واژه، ساخت جمله و ساخت گفتمان) را آموزش می‌دهند که در قالب کتاب‌های درسی تدریس می‌شوند. در پژوهش حاضر قصد بر آن است تا تمرین‌های نوشتاری یا همان تمرین‌های صریح زبان‌آموزی کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی بررسی و تحلیل شود. طبقه‌بندی یا تقسیم‌بندی‌های مختلفی از فعالیت‌ها و تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های درسی ارائه شده است که در بخش مبانی نظری و پیشینه پژوهشی به تعدادی از آنها اشاره خواهد شد؛ برای مثال زندی مهارت نوشتن را به انواع مختلف نوشتن غیرفعال (رونویسی)، نیمه‌فعال (املا) و فعال (انشا) تقسیم کرده است. در همین راستا، در مطالعه حاضر نیز با دسته‌بندی فعالیت‌ها و تمرین‌های نوشتاری به دو نوع دریافتی (مانند مرتب کردن کلمات داده شده، دسته‌بندی کردن کلمات و ...) و تولیدی (مانند جمله‌نویسی، انشانویسی)، قصد داریم تا اثربخشی همین فعالیت‌ها در کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی را، با پاسخ به پرسش‌های زیر مورد بحث قرار دهیم:

الف- چه نوع تمرین‌هایی (دریافتی یا تولیدی) بیشترین حجم محتوای کتاب‌های نگارش فارسی را به خود اختصاص داده است؟

1. Thornberry

2. Nation

ب- آیا بین کتاب‌های نگارش فارسی چهارم و پنجم ابتدایی در ارائه انواع مختلف تمرین‌های نوشتاری، تفاوتی وجود دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

تقریباً اکثر مطالعات در حوزه نوشتن، به دو رویکرد عمده فرایندنگر^۱ و محصول‌نگر^۲ اشاره دارند. تمرکز در فرایند محصول‌نگر روی فعالیت‌های پایه مانند رونویسی، املا، واژه‌سازی، جمله‌سازی است (هج، ۱۹۸۸: ۸). در صورتی که زبان‌آموز در رویکرد فرایندنگر، درگیر نوشتن می‌شود و نوشتن او مراحل نظیر طرح‌ریزی، پیش‌نویسی، بازنگری، ویرایش و در نهایت نوشتن نهایی را در بر می‌گیرد. در کل می‌توان گفت که در رویکرد محصول‌نگر، به دانش زبانی اهمیت داده می‌شود؛ اما در رویکرد فرایندنگر، تولید محتوا و انتقال معنا مهم است.

سه مرحله یا راهبرد ۱- نوشتن کنترل شده ۲- نوشتن هدایت شده و ۳- نوشتن آزاد، راهبردهایی هستند که پژوهشگرانی مانند ورقاس^۴ (۱۹۸۹) و هارتانتی^۵ (۲۰۱۱) در آموزش مهارت نوشتن از آنها یاد می‌کنند. در نوشتن کنترل شده به تمرین‌ها یا فعالیت‌هایی همچون، انتخاب واژه مناسب، رعایت علائم نشانه‌گذاری و نوشتن صورت صحیح واژه پرداخته می‌شود. در نوشتن هدایت شده، زبان‌آموز در نوشتن و تبدیل مفاهیم به زبان، مورد حمایت قرار می‌گیرد، برای مثال شبکه واژگانی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد تا از طریق آن شبکه، به سازماندهی اندیشه خود بپردازند و متون زیبا خلق کنند. سرانجام در نوشتن آزاد، خود دانش‌آموز به صورت مستقل، محتوا یا متن نوشتاری را تولید می‌کند.

حیدری (۱۳۹۹) تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی را براساس سه راهبرد آموزش مهارت نوشتن (کنترل شده، هدایت شده و آزاد) مطالعه کرده است. تحلیل آمار توصیفی مطالعه او نشان داد که توزیع فراوانی فعالیت‌ها در کتاب‌های درسی یکسان نیست. تمرین‌های نوشتاری نوشتن کنترل شده که بر فعالیت‌های پایه و تقویت دانش زبانی تأکید دارد، نسبت به فعالیت‌ها و تمرین‌های نوشتاری دو نوع نوشتن دیگر هدایت شده و آزاد، در هر سه کتاب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی از وزن بیشتری برخوردار است. حیدری (۱۳۹۹) نتیجه‌گیری کرده است که رویکرد غالب در کتاب‌های نگارش فارسی ابتدایی، رویکردی محصول‌نگر است؛ زیرا حجم قابل توجهی از تمرین‌ها به فعالیت‌های سطح پایین نوشتن (فعالیت‌های کنترل شده) اختصاص یافته است. همچنین نتایج تحلیل آماری این مطالعه با یافته‌ها و نتایج مطالعه مطلق و همکاران (۱۳۹۸) مطابقت دارد.

مطلق و همکاران (۱۳۹۸) آموزش نوشتن را در کتاب‌های درسی فارسی و نگارش دوره ابتدایی بر مبنای رویکرد فرایندمحور و برنامه قصدشده بررسی کرده‌اند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که رویکرد غالب در این کتاب‌ها به آموزش نوشتن، رویکردی محصول‌نگر است و تناسبی میان ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری نوشتن وجود ندارد. بیشترین تأکید بر بعد رفتاری و کمترین تأکید بر بعد عاطفی است.

1. process-oriented

2. Product-oriented

3. Hedge

4. Verghase

5. Hartanti

دانشگر (۱۳۹۷) دستاورد دانش‌آموزان دوره متوسطه را در مهارت‌های چهارگانه زبان‌آموزی بر اساس راهنمای برنامه درسی و محتوای کتاب‌های درسی مطالعه کرده است. ۳۳۶ نفر از دانش‌آموزان دوره متوسطه که در انتهای دوره تحصیلی قرار داشتند، به ۳۳ پرسش آزمون محقق‌ساخته در مهارت‌های نوشتاری، خوانداری، شنیداری و گفتاری پاسخ دادند. طبق یافته‌های او، نمره میانگین دانش‌آموزان از سطح معیار به سطح معناداری پایین‌تر بود و کمترین میزان امتیاز دریافتی به مهارت‌های خوانداری و نوشتاری مرتبط بوده است.

پژوهش حسنی‌آبیز (۱۳۸۸) نشان می‌دهد که در برنامه درسی تا اندازه‌ای به امر نگارش پرداخته شده است و هدف‌های مهم آن از نظر دور نمانده است؛ اما آموزگاران با اهداف آموزش انشا آشنایی کامل ندارند. ملاک‌های یک نوشته خوب را نمی‌دانند، انواع شیوه‌های نگارشی را نمی‌شناسند و آنها را به دانش‌آموزان آموزش نمی‌دهند. علاوه بر این، دوره آموزشی برای این مهارت را نگذرانده‌اند. بنابراین نوشته‌های ضعیف، عاری از خلاقیت و زیبایی، به دور از شیوه‌های درست نگارشی و بدون پیوستگی و نظم، از پیامدهای این کاستی‌ها است.

دانای طوسی و همکاران (۱۳۸۸) رویکردهای نظری زیربنای تعریف سواد در برنامه درسی کشورهای آمریکا، کانادا، انگلستان، سنگاپور، اندونزی و ایران را مقایسه کرده‌اند تا این نکته روشن شود که تدوین برنامه درسی در کشورهای مذکور، به چه میزانی تحت تأثیر رویکردهای مستقل از بافت و ایدئولوژی قرار گرفته است. طبق یافته‌های آنها، یکی از ضعف‌های برنامه درسی کشورمان در آموزش مهارت نوشتن، آن است که بیشتر بر درستی صوری و خوشنویسی تأکید شده است و کمتر به برقراری ارتباط از زبان نوشتاری پرداخته شده است.

در همین راستا، در پژوهش حاضر نیز فعالیت‌ها و تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی به انواع مختلف (تمرین‌های نوشتاری دریافتی و تمرین‌های نوشتاری تولیدی) تقسیم‌بندی و بررسی می‌شود تا اهداف این کتاب‌ها در آموزش مهارت نوشتن که خود یک مهارت تولیدی است، مورد تحلیل قرار گیرد.

۳. داده‌ها و روش پژوهش

جامعه آماری پژوهش حاضر را، تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ تشکیل می‌دهند. کتاب‌های نگارش فارسی مذکور در شش یا هفت فصل طراحی و تدوین شده است و هر فصل معمولاً دو یا سه درس را شامل می‌شود. هر واحد درسی از بخش‌های مختلف زیر تشکیل شده است: الف) املا و دانش زبانی؛ ب) درک متن؛ ج) هنر و سرگرمی؛ د) نگارش. بنابراین تمرین‌ها و فعالیت‌های نوشتاری یک واحد درسی طبق روش جز به کل سازماندهی شده است؛ زیرا هر درس با بخش املا، مطابقت نویسه با آوا و واژه‌نویسی شروع می‌شود و به بندنویسی یا متن‌نویسی ختم می‌شود.

تمرین‌ها و فعالیت‌هایی نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی در دو گروه دریافتی و تولیدی دسته‌بندی شد و این دو گروه، ۱۵ زیرمقوله را در بر داشت که در ادامه و در بخش طبقه‌بندی تمرین‌ها (بخش ۴) همراه با مثال‌های مختلف از کتاب‌های نگارش فارسی معرفی خواهد شد. بنابراین تقسیم‌بندی مذکور ابزار اصلی پژوهش محسوب می‌شود. در این پژوهش، به منظور کسب درجه اطمینان‌پذیری کافی و تأمین روایی، از دو نفر متخصص حوزه زبان‌شناسی و آموزش زبان فارسی خواسته شد تا پانزده درصد داده‌ها را در چارچوب تقسیم‌بندی پیشنهادی کدگذاری نماید که ۹۵ درصد کدگذاری‌های آنها با کدگذاری در پژوهش حاضر، مطابقت داشت.

ابتدا فراوانی تمرین‌های نوشتاری بخش‌های مختلف کتاب‌های نگارش شمارش شد و درصد کاربرد آنها تعیین گردید (جدول‌های ۱، ۲). سپس برای تعیین تفاوت تقسیم‌بندی در بین پایه‌های تحصیلی چهارم و پنجم، از آزمون χ^2 دو استفاده شد تا یافته‌ها و نتایج آن در حوزه تألیف و تدریس قابلیت تعمیم‌پذیری را داشته باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار χ^2 اس. پی. اس. ۲۰ استفاده شده است. بنابراین پژوهش حاضر، به صورت توصیفی-تحلیلی انجام یافته است.

۴. تقسیم‌بندی تمرین‌های کتاب‌های نگارش فارسی چهارم و پنجم ابتدایی

همان‌طوری که پیش‌تر ذکر شد، تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی به دو نوع دریافتی و تولیدی تقسیم می‌شود و این دو نوع تمرین دارای ۱۵ زیرمقوله متنوع است که در ادامه، با ارائه مثال‌های مختلف از کتاب‌های نگارش فارسی معرفی می‌گردد:

۴-۱. تمرین‌های دریافتی:

۴-۱-۱. رونویسی (انطباق آوا با نویسه).

۱- با توجه به متن درس، واژه‌هایی را در جدول بنویسید که حروف زیر در آنها باشد. (چهارم، ص: ۱۴)

۲- برای صداهای زیر، یک واژه از متن پیدا کنید و بنویسید. /ز/ و /س/. (پنجم، ص: ۳۵)

۴-۱-۲. انتخاب واژه مناسب از بین مجموع واژگان.

۳- در جدول زیر، یک کلمه با بقیه فرق دارد، آن را پیدا کنید. (چهارم، ص: ۶۶)

۴- از میان واژه‌های زیر واژه‌ای که با دوست ترکیب می‌شود را پیدا کنید. (پنجم، ص: ۴۱)

۴-۱-۳. پر کردن جاهای خالی با کلمات داده شده.

۵- جمله‌های زیر را با کلمات مناسب داده شده زیر تکمیل کنید. (چهارم، ص: ۴۵)

۶- جاهای خالی را با یکی از نشانه‌های ربط (اما، ولی و ...) پر کنید. (پنجم، ص: ۹)

۴-۱-۴. دسته‌بندی کردن واژه‌ها.

۷- کلماتی را که در یک گروه قرار دارند، دسته‌بندی کنید. (چهارم، ص: ۸۱)

۸- از بین واژه‌های داخل گلبرگ، گوش دادنی‌ها و شنیدنی‌ها را پیدا کنید و در مرکز گل بنویسید. (پنجم، ص: ۹)

۴-۱-۵. واژه‌سازی.

۹- با کنار هم گذاشتن کلمه‌های داخل کادر، مانند نمونه کلمه بسازید. $\text{گران} + \text{بها} = \text{گران‌بها}$ (چهارم، ص: ۳۳)

۱۰- مانند نمونه واژه‌ها را کنار هم قرار دهید و واژه‌های جدید بسازید. (پنجم، ص: ۱۸)

۴-۱-۶. مرتب کردن نویسه‌ها، کلمه‌ها و جمله‌ها برای ساخت کلمه، جمله و متن

۱۱- با حروف درهم ریخته، هر تعداد که می‌توانید کلمه معنادار بسازید. (چهارم، ص: ۲۷)

۱۲- جمله‌های زیر را بخوانید و آنها را مرتب و شماره‌گذاری کنید. (پنجم، ص: ۴۲)

۱. χ^2

۲. Spss 20

۴-۱-۷. تشخیص نوع کلمه یا جمله.

۱۳- نهاد و گزاره را در جملات زیر مشخص کنید. (چهارم، ص: ۷۰)

۱۴- مانند نمونه، اصلی‌ترین بخش جمله را مشخص کنید. (پنجم، ص: ۶۵)

۴-۱-۸. درک مطلب.

۱۵- متن زیر را بخوانید و به سوالات آن پاسخ دهید. (چهارم، ص: ۱۰۱)

۱۶- متن زیر را بخوانید و به سوالات آن پاسخ دهید. (پنجم، ص: ۲۰)

۴-۲. تمرین‌های تولیدی:

۴-۲-۱. نوشتن مترادف، متضاد یا هم‌خانواده برای واژه‌ها.

۱۷- مانند نمونه کامل کنید. منتظر: انتظار - تحقیر: ..... (چهارم، ص: ۳۸)

۱۸- به جای واژه‌های مشخص شده، واژه مناسب دیگری بنویسید. (پنجم، ص: ۵۸)

۴-۲-۲. بازنویسی یک جمله یا کوتاه‌نویسی یک بندنوشت.

۱۹- جملات متن کوتاه زیر را جدا کنید و بنویسید هر جمله چه پیامی دارد؟ (چهارم، ص: ۳۹)

۲۰- جمله‌های گسترش یافته را به جمله‌های کوتاه تبدیل کنید. (پنجم، ص: ۴۹)

۴-۲-۳. جمله‌نویسی و بندنویسی با کلمات و جملات داده شده.

۲۱- یک بند بنویسید و کلمه‌های زیر را در آن به کار برید. (چهارم، ص: ۴۴)

۲۲- درباره سرود ملی با استفاده از نشانه‌های "اما، ولی و ..." یک بند بنویسید. (پنجم، ص: ۳۶)

۴-۲-۴. ادامه‌نویسی یک جمله یا بندنوشت.

۲۳- یکی از متن‌های ناتمام زیر را انتخاب کنید و نوشته را ادامه دهید. (پنجم، ص: ۷۱)

۴-۲-۵. توضیح یا بسط یک جمله، یک بیت شعر یا یک ضرب‌المثل.

۲۴- برای گفتن هر یک از مطالب زیر از چه جمله یا جملاتی استفاده می‌کنید. (چهارم، ص: ۲۶)

۴-۲-۶. نوشتن ترتیب رویدادهای یک داستان.

۲۵- یک داستان در کلاس بخوانید و رویدادهای آن را به ترتیب بنویسید. (چهارم، ص: ۳۵)

۲۶- یک داستان انتخاب کنید و بخوانید و رویدادهای آن را به ترتیب بنویسید. (پنجم، ص: ۱۴)

۴-۲-۷. بندنویسی یا انشا نویسی.

۲۷- یک بند توصیفی درباره مادر بنویسید. (چهارم، ص: ۳۶)

۲۸- یکی از موضوع‌های زیر را انتخاب کنید و خاطره خودتان را از آن بنویسید. (پنجم، ص: ۲۱)

۵. تحلیل داده‌ها

۵-۱. تحلیل آمار توصیفی

تمرین‌های نوشتاری کتاب‌های نگارش فارسی چهارم و پنجم ابتدایی براساس زیرمقوله‌های مختلف تمرین‌های دریافتی و تولیدی طبقه‌بندی شد. فراوانی و درصد توزیع این نوع تمرین‌ها در کتاب‌های درسی، طبق جدول‌های ۱، ۲ و ۳ نمایش داده شده است.

جدول ۱. فراوانی تمرین‌ها در کتاب نگارش فارسی چهارم ابتدایی

نوع تمرین	زیرمقوله‌ها	فراوانی	
		جمع	درصد
دریافتی	۱- رونویسی	۴۸	۹۴
	۲- انتخاب واژه مناسب از بین مجمع واژگان	۴	
	۳- پر کردن جاهای خالی با کلمات داده شده	۱۰	
	۴- دسته‌بندی کردن واژه‌ها	۳	
	۵- واژه‌سازی	۵	
	۶- مرتب کردن نویسه‌ها، کلمه‌ها و جمله‌ها برای ساخت کلمه، جمله، متن	۱۳	
	۷- تشخیص نوع کلمه یا جمله	۳	
	۸- درک مطلب	۸	
تولیدی	۹- نوشتن مترادف، متضاد یا هم‌خانواده برای واژه‌ها	۱	۳۳
	۱۰- بازنویسی یک جمله یا کوتاه‌نویسی یک بندنوشت	۸	
	۱۱- جمله‌نویسی و بندنویسی با کلمات و جملات داده شده	۹	
	۱۲- ادامه‌نویسی یک جمله یا بندنوشت	-	
	۱۳- توضیح یا بسط یک جمله، یک بیت شعر یا یک ضرب‌المثل	۳	
	۱۴- نوشتن ترتیب رویدادهای یک داستان	۳	
	۱۵- بندنویسی یا انشا نویسی	۹	
جمع		۱۲۷	۱۰۰

همان‌طوری که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، تمرین‌های از نوع دریافتی در کتاب چهارم، از فراوانی خیلی بیشتری (۹۴) نسبت به تمرین‌های تولیدی (۳۳) برخوردار است. در میان زیرمقوله‌های هر دو نوع تمرین دریافتی و تولیدی کتاب نگارش فارسی چهارم ابتدایی، زیرمقوله‌های رونویسی و نوشتن مترادف یا متضاد، به ترتیب دارای فراوانی حداکثری و حداقلی هستند. همچنین در این کتاب درسی به زیرمقوله ادامه نویسی یک متن پرداخته نشده است.

جدول ۲. فراوانی تمرین‌ها در کتاب نگارش فارسی پنجم ابتدایی

نوع تمرین	زیر مقوله‌ها	فراوانی	
		جمع و درصد	فراوانی
دریافتی	۱- رونویسی	۶۳/۷۲	۶۵
	۲- انتخاب واژه مناسب از بین مجمع واژگان		۲۳
	۳- پر کردن جاهای خالی با کلمات داده شده		۲
	۴- دسته‌بندی کردن واژه‌ها		۶
	۵- واژه‌سازی		۲
	۶- مرتب کردن نویسه‌ها، کلمه‌ها و جمله‌ها برای ساخت کلمه، جمله، متن		۱۰
	۷- تشخیص نوع کلمه یا جمله		۹
	۸- درک مطلب		۶
تولیدی	۹- نوشتن مترادف، متضاد یا هم‌خانواده برای واژه‌ها	۳۶/۲۷	۳۷
	۱۰- بازنویسی یک جمله یا کوتاه‌نویسی یک بندنوشت		۴
	۱۱- جمله‌نویسی و بندنویسی با کلمات و جملات داده شده		۳
	۱۲- ادامه‌نویسی یک جمله یا بندنوشت		۱۰
	۱۳- توضیح یا بسط یک جمله، یک بیت شعر یا یک ضرب‌المثل		۱
	۱۴- نوشتن ترتیب رویدادهای یک داستان		-
	۱۵- بندنویسی یا انشا نویسی		۶
جمع		۱۰۰	۱۰۲

طبق آنچه که در جدول ۲، ارائه شده است، فراوانی تمرین‌های از نوع دریافتی (۶۵) در کتاب نگارش فارسی پایه پنجم نیز به مراتب بیشتر از فراوانی تمرین‌های تولیدی (۳۷) است. بیشترین فراوانی در کتاب نگارش فارسی پنجم، به زیرمقوله رونویسی (۶۳) و کمترین فراوانی نیز به زیرمقوله ادامه نویسی (۱) اختصاص دارد و به زیرمقوله توضیح یا بسط یک جمله، یک بیت شعر یا یک ضرب‌المثل پرداخته نشده است.

جدول ۳. فراوانی و درصد تمرین‌ها در هر دو کتاب نگارش فارسی چهارم و پنجم

نوع تمرین	پایه	جمع	
		چهارم	پنجم
دریافتی		۹۴	۶۵
تولیدی		۳۳	۳۷
جمع		۱۲۷	۱۰۲

فراوانی و درصد تمرین‌های هر دو کتاب نگارش فارسی چهارم و پنجم ابتدایی که در جدول ۳، آورده شده است، حاکی از آن است که حجم قابل توجهی از تمرین‌ها و فعالیت‌های کتاب‌های درسی به تمرین‌های دریافتی اختصاص یافته است. تمرین‌های دریافتی با ۶۹/۴۳ درصد در رتبه نخست و تمرین‌های تولیدی با ۳۰/۵۶ درصد در رتبه بعدی قرار دارد. بنابراین توزیع تمرین‌های دریافتی در هر دو کتاب درسی نسبت به تمرین‌های تولیدی خیلی بیشتر است.

همچنین با ارتقاء یافتن پایه تحصیلی، فراوانی تمرین‌های نوشتاری تولیدی در کتاب‌های نگارش فارسی نیز بیشتر شده است.

۵-۲. تحلیل آمار استنباطی

در این بخش، به بررسی توزیع فراوانی انواع تمرین‌های نوشتاری دریافتی و تولیدی در کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم پرداخته شده است. با استفاده از نرم‌افزار اس. پی. اس. و آزمون خی دو، تفاوت توزیع فراوانی انواع تمرین‌های نوشتاری دریافتی و تولیدی در پایه‌های تحصیلی مورد بررسی قرار گرفته است. در جدول زیر، نتایج آماری آزمون خی دو نشان داده شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون خی دو

متغیر مستقل	متغیر وابسته	خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری	نمونه آماری N
نوع تمرین	پایه‌های تحصیلی	۱۰/۳۴	۲	۰/۰۰۰	۲۲۹

طبق جدول ۴، میزان خی دو (۱۰/۳۴)، درجه آزادی (۲)، و سطح معناداری (۰/۰۰۰) که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، نشان دهنده آن است که به لحاظ آماری بین نوع تمرین‌های نوشتاری دریافتی و تولیدی کتاب‌های نگارش فارسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی تفاوت معناداری وجود دارد.

۶. نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، تمرین‌های کتاب‌های نگارش فارسی چهارم و پنجم ابتدایی به دو نوع کلی دریافتی و تولیدی در ۱۵ زیرمقوله مختلف دسته‌بندی شد. نتایج حاصل از تحلیل آمار توصیفی داده‌ها نشان داد که توزیع تمرین‌های دریافتی و تولیدی در کتاب‌های درسی برابر است و فراوانی تمرین‌های دریافتی در هر دو کتاب درسی خیلی بیشتر از تمرین‌های تولیدی است. همچنین فراوانی بیشتر تمرین‌های تولیدی در کتاب نگارش فارسی پنجم نسبت به تمرین‌های تولیدی کتاب نگارش فارسی چهارم، نشان‌دهنده آن است که با ارتقاء پایه تحصیلی و افزایش دانش زبانی و توانش ارتباطی دانش‌آموزان، طراحی تمرین‌های نوشتاری از نوع تولیدی نیز بیشتر شده است. مبرهن است که در آموزش زبان، آموزش جنبه دریافتی زبان پیش‌تر از آموزش جنبه تولیدی انجام می‌شود. در اکتساب طبیعی زبان نیز کودکان قبل از آن که توانایی تولید واژه، جمله و ... داشته باشند، مدت‌ها در معرض داده‌های زبان مادری خود قرار می‌گیرند و تا به درک مناسبی از درک و دریافت زبانی دست نیابند، نمی‌توانند بر تولیدات زبانی تسلط داشته باشند. بنابراین در آموزش رسمی زبان نیز تلاش می‌شود تا در کتاب‌های درسی، تمرین‌های دریافتی مقدم بر تمرین‌های تولیدی باشد. به هر حال عدم توازن در طراحی تمرین‌های نوشتاری دریافتی و تولیدی، ممکن است به آموزش مهارت نوشتن که خود یک مهارت تولیدی است، لطمه وارد سازد. چنانچه زامیل (۱۹۷۶) اذعان کرده

¹. Zamel

است تا زبان آموز به بسندگی زبانی در زبان آموزش ناآشنا نباشد، نباید از او انتظار داشت که به مهارت نوشتن خلاقانه دست پیدا کند.

از خواندن تا نوشتن یکی از روش‌هایی است که در آموزش مهارت نوشتن به کار برده می‌شود. دانش آموز با خواندن متن در معرض سازه‌ها و عناصر زبان، از جمله واژه‌ها، ساختارها و... قرار می‌گیرد و به صورت ناخودآگاه، انسجام متن را یاد می‌گیرد که به تقویت دانش زبانی و توانش ارتباطی او منجر می‌شود. دانش آموز می‌تواند این توانایی‌های زبانی را که از طریق خواندن متن کسب کرده است، به مهارت تولیدی زبانی خود (گفتاری و نوشتاری) انتقال دهد. بنابراین ضرورت دارد که مؤلفان به تمرین‌هایی از نوع درک مطلب و خلاصه نویسی داستان‌ها و متون در کتاب‌های نگارش فارسی توجه ویژه‌ای داشته باشند. چنانکه در یافته‌ها مشاهده شد، این نوع تمرین‌ها با فراوانی تقریباً یکسان، در هر دو کتاب درسی پایه چهارم و پنجم طراحی شده است.

به هر حال هیچ کتاب درسی، کتاب کاملی نمی‌باشد و هر کدام، نکات قوت و ضعف خود را دارند. مهم‌ترین نقش کتاب درسی آن است که به معلمان در تدریس مطالب و موضوعات و به دانش‌آموزان در تسهیل یادگیری کمک نماید. نهایتاً یک معلم توانمند و کاربلد است که تشخیص می‌دهد کدام بخش از کتاب یا کدام نوع تمرین‌ها با توجه به سطح و توانایی‌های زبانی دانش‌آموزان بیشتر در فرایند یاددهی-یادگیری مورد توجه و تمرکز قرار گیرد. یافته‌ها و نتایج پژوهش حاضر که به تحلیل محتوای کتاب‌های نگارش فارسی چهارم و پنجم پرداخته است، می‌تواند در بخش‌های مختلف حوزه تعلیم و تربیت، از جمله در بخش‌های تألیف و تدریس مفید واقع شود.

مشارکت نویسندگان

مقاله حاضر نتیجه پژوهش مشارکتی نویسندگان مذکور در فایل مقاله می‌باشد.

تشکر و قدردانی

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

۷. منابع

- اکبری شلدرد، فریدون، قاسم‌پورمقدم، حسین، بهروان، نازیلا و میرایی آشتیانی، مهتاب. (۱۴۰۱). نگارش فارسی، پنجم دبستان. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- اکبری شلدرد، فریدون و نجفی‌پازکی، معصومه. (۱۴۰۱). نگارش فارسی، چهارم دبستان. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- حسینی‌آبیز، زهرا. (۱۳۸۸). ارزشیابی برنامه، کارکرد آموزگاران و دستاوردهای دانش‌آموزان پایه پنجم در درس نگارش از دیدگاه سازایی‌گرایی (پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد)، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.
- حیدری، عبدالحسین. (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب‌های نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی براساس پیوستار نوشتن. پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، ۹ (۲)، ۸۷-۱۱۳.

دانای طوس، مریم و کیامنش، علیرضا. (۱۳۸۸). رویکردهای نظری زیربنای تعریف سواد: شواهدی از برنامه درسی کشورهای آمریکا، کانادا، انگلستان، سنگاپور، سنگال، اندونزی و ایران. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۳۱، ۷۵-۱۰۰.

دانشگر، مریم. (۱۳۹۶). مهارت‌های دانش‌آموختگان دوره متوسطه با محوریت درس زبان و ادبیات فارسی (مطالعه موردی شهر تهران). *جستارهای زبانی*، ۸ (۱)، ۲۵۶-۲۳۱.

زند، بهمن. (۱۳۹۴). روش تدریس زبان فارسی در دوره دبستان. تهران: سمت.

مطلق، عادل؛ خادمی، ملوک و دانشگر، مریم. (۱۳۹۸). بررسی آموزش نوشتن در کتاب‌های درسی آموزش زبان فارسی و نگارش دوره ابتدایی بر مبنای رویکرد فرآیندمحور و برنامه قصدشده. *فصلنامه زبان پژوهی*، ۱۱ (۳۲)، ۴۸-۲۷.

Akbari Sheldareh, F., Ghasempour Moghaddam, H., Behravan, N. & Mirai Ashtiani, M. (2022). *Persian writing, fifth primary school*. Tehran, Iran: Research and educational planning organization. [In Persian].

Akbari Sheldareh, F. & Najafi Pazoki, M. (2022). *Persian writing, fourth primary school*. Tehran, Iran: Research and educational planning organization. [In Persian].

Danaye Tusi, M. & Kiyamanesh, A. (2009). Theoretical approaches to the definition of literacy: evidence from the curriculum of the United States, Canada, England, Singapore, Senegal, Indonesia and Iran. *Educational innovations*, 31, 75-100. [In Persian].

Daneshgar, M. (2017). High school graduates' skills in the middle school of Persian language and literature (case study of Tehran). *Language Queries*, 8(1), 231-256. [In Persian].

Hartanti, D. (2011). *Implementing Guided Writing To Improve Students' Writing Skill In Narrative Text*. Undergraduate Thesis, English Department, Sebelas Maret University.

Hassani Abiz, Z. (2009). *Evaluation of teachers' function and achievements of fifth grade students in the course of writing from the constructivism perspective (Master thesis)*. Alzahra University, Tehran, Iran [In Persian].

Hedge, T. (1988). *Writing*. Oxford: Oxford University Press.

Heydari, A. (2020). Analyzing the writing tasks of Persian writing textbooks used at primary schools (4th, 5th and 6th grades) based on the writing continuum. *JTPSOL*, 9 (2), 87-113. [In Persian].

Motlagh, A., Khademi, M., & Daneshgar, M. (2019). Study of Writing Instruction in Reading and Writing Textbooks of Primary School Based on the Process Approach and the Intended Curriculum. *Scientific journal of Language research*, 11, (32), 27-48. [In Persian].

Nation, I. S. P. (2013). *Learning Vocabulary in Another Language* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Thornberry, S. (2002). *How to teach vocabulary*. England: Pearson Education Limited.
- Verghase, C. P. (1989). *Teaching English As A Second language*. Okhla Industrial area, New Delhi: Sterling Publishers.
- Zamel, V. (1976). Teaching composition in the ESL classroom: What we can learn from research in the teaching of English. *TESOL Quarterly*, 10, 1, 67-76.
- Zandi, B. (2015). *Persian language teaching method in primary schools*. Tehran: SAMT. [In Persian].